

ПРИРОДНІ ФАКТОРИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

***Анотація.** У статті визначено та здійснено оцінку природних чинників формування інвестиційного потенціалу сільських територій Житомирської області. Виявлено пріоритетні сфери ефективного використання природного потенціалу сільських територій.*

***Ключові слова:** інвестиційний потенціал, сільські території, природні фактори, природні ресурси, природні умови.*

Постановка проблеми. Інвестиційний потенціал сільських територій формується під впливом сукупності факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, що обумовлює необхідність постійного моніторингу напрямів та сили їх дії. Внутрішні фактори інвестиційного потенціалу сільських територій визначають рівень їх забезпеченості фізичним та людським капіталом, тобто формують їх ендогенний потенціал і потенційну спроможність його трансформації в інвестиційний продукт для досягнення поставлених цілей. Численні фактори зовнішнього середовища ідентифікують умови та ефективність реалізації явного та латентного ендогенного потенціалу. Соціально-економічна та природна сутність сільських територій як відкритої системи унеможлиблює процес чіткого розмежування факторів формування їх інвестиційного потенціалу за ознакою приналежності до внутрішнього чи зовнішнього середовища. Доцільним є їх оцінка на основі групування за характером впливу на природні, екологічні та соціально-економічні. Базовими детермінантами формування інвестиційного потенціалу сільських територій є природні фактори, що обумовлює необхідність їх першочергової оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного використання інвестиційного потенціалу сільських територій досить широко вивчалися у працях вітчизняних науковців, таких як О. Бородіна, П. Гайдучий, В. Збарський, М. Могильний, Ю. Хвесик та ін. Однак, недостатньо дослідженими залишаються фактори формування інвестиційного потенціалу сільських територій.

Цілі статті. Визначення та оцінка природних факторів формування інвестиційного потенціалу сільських територій. Досягнення мети обумовило вирішення таких завдань: ідентифікувати та оцінити природні фактори впливу на інвестиційний потенціал сільських територій Житомирській області; виявити перспективні сфери ефективного використання природного потенціалу сільських територій.

Основний матеріал дослідження. Природні фактори інвестиційного потенціалу сільських територій являють собою сукупність природних ресурсів та природних умов, що історично сформувалися в процесі природної та антропогенної діяльності. Природні умови – це тіла й сили природи, які мають істотне значення для життя і діяльності суспільства, але не беруть безпосередньої участі у виробничій і невиробничій діяльності людей [1]. Визначальними складовими природних умов є клімат та рельєф території. Сільські території Житомирської області розташовані у двох природних зонах: північна частина – у межах Житомирського Полісся, південна – Дністровсько-Дніпровського лісостепу. Рельєф території тісно пов'язаний з геологічною будовою. Приуроченість Житомирської області до північно-західної частини Українського щита зумовило її більш високе гіпсометричне положення порівняно з іншими областями Українського Полісся, поширення вузьких і глибоко врізаних річкових долин, наявність великих лесових “островів” і меншу заболоченість.

Більша частина Житомирської області лежить у межах Придніпровської височини, північну і північно-східну частини займає Поліська низовина. Поверхня хвиляста із загальним зниженням на північ і північний схід (від 280-220 м до 150 м і менше). В області розташовано значні площі моренних і моренно-зандрових рівнин з пасмово-горбистим рельєфом.

У західній частині переважає зандрова слабохвиляста рівнина з незначним коливанням висот і наявністю мікрозападин. З нею пов'язані значні масиви торфових боліт (2,9 % території Житомирської області), окремі ділянки займають лесові “острови” з розвинутою сіткою ярів і балок. У північній

частині – алювіально-зандрові рівнини. У місцях високого залягання кристалічних порід розвинуті денудаційні форми рельєфу у вигляді пасом, горбів, скель з крутими схилами (Словечансько-Овруцький кряж з найвищою точкою області – 316 м, Білокоровицький кряж, Озерянський кряж) [2].

Житомирська область належить до вологої, помірно теплої агрокліматичної зони. Клімат області помірно континентальний з вологим літом і м'якою зимою. Пересічна температура січня $-5,7^{\circ}$, липня $+18,9^{\circ}$. Абсолютний мінімум -35 , -40° , абсолютний максимум $+35$, $+40^{\circ}$. Період з температурою понад $+10^{\circ}$ становить 158 днів. Сума активних температур $2390-2520^{\circ}$. Опадів на півночі випадає 600 мм, на півдні – 570 мм на рік, найбільше їх випадає влітку. Висота снігового покриву 20-30 см.

З несприятливих кліматичних явищ спостерігаються бездошові періоди до 60 днів, можливі посухи і суховії, сильні дощі, 1-2 дні (рідше 4-6 днів) з градом. Значної шкоди завдають пізні весняні та ранні осінні заморозки. Взимку можливі низькі температури протягом 25 днів, ожеледь до 15 днів і більше [3].

Природні ресурси – це природні компоненти та сили природи, що використовуються або можуть бути використані як засоби виробництва та предмети споживання для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства, підвищення якості життя людей [1]. За природним генезисом та приналежністю до певних компонентів і сил природи природні ресурси поділяються на земельні, лісові, водні і сировинні.

У сучасній науці специфічним видом ресурсів виокремлюють територію або територіальні ресурси. Загальна площа Житомирської області складає 2982,7 тис. га, що складає 4,9 % території України (табл. 1). За структурою практично всю територію Житомирської області можна віднести до категорії сільських, оскільки 90 % площі складають сільськогосподарські землі та ліси. Зокрема, у 2011 р. площа земель сільськогосподарського призначення становила 1588,5 тис. га (53,3 % площі Житомирської області, 3,7 % загальнодержавних сільськогосподарських угідь).

Розподіл земельної площі Житомирської області, на 01.01.

Показники	2009 р.		2010 р.		2011 р.	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Усього земель	2982,7	100	2982,7	100	2982,7	100
в т.ч. землі сільськогосподар- ського призначення	1599,9	53,6	1590,1	53,3	1588,5	53,3
ліси та лісовкриті площі	1107,7	37,1	1117,1	37,5	1118,5	37,5
забудовані землі	89,5	3,0	89,4	3,0	88,4	3,0
землі під водою	48,7	1,6	48,8	1,6	48,8	1,6
відкриті заболочені землі	99	3,4	100,1	3,4	101	3,4
інші землі	37,9	1,3	37,2	1,2	37,5	1,2

Джерело: розраховано за даними Головного управління Держземагенства у Житомирській області.

На сільських територіях області за площею поширення переважають дерново-підзолисті ґрунти піщаного, глинисто-піщаного і супіщаного механічного складу, оглеєні (52,4 % площі). В балках, долинах річок переважають дернові ґрунти, в заплавах і зниженнях рельєфу сформувалися болотні і торфово-болотні ґрунти. В лісостеповій частині області – сірі лісові, темно-сірі опідзолені ґрунти, а також чорноземи опідзолені, на лесових “островах” формуються ясно-сірі лісові ґрунти. Є невеликі масиви чорноземів малогумусних глибоких і неглибоких, вилугуваних [2]. В сукупності ґрунтово-кліматичні умови сільських територій Житомирської області є сприятливими для розвитку сільського господарства і свідчать про наявність потенціалу для реалізації інвестиційних проектів з розвитку льонарства, хмелярства, картоплярства, молочного і м'ясного скотарства у поліській зоні, зернового господарства, буряківництва, м'ясного і молочного скотарства, свинарства, птахівництва у лісостеповій частині області.

Майже 30 % земельної площі Житомирської області вкрито лісами. Зокрема, у 2011 р. площа лісів та лісовкритих територій становила 1119,1 тис. га. (10,6 % лісів України). Головними лісо-утворюючими породами є: сосна,

дуб, береза, вільха та ін. В північній і північно-західній частинах поширені соснові ліси, в усій поліській частині – сосново-дубово-березові. Значні площі займають дубово-грабові й грабові ліси. Лісові ресурси на території Житомирської області використовуються нераціонально, підтвердженням чого є збільшення площ рубок лісу та зменшення площ, на яких проводяться лісо-відтворюючі заходи (табл. 2).

Таблиця 2

Показники використання лісових ресурсів Житомирської області*, га

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Площа лісу	1107,7	1107,7	1117,1	1118,5	1119,1
Площа рубок	55066	51654	43263	52730	57915
виробничого користування	4993	4615	4425	5419	5771
оздоровлення лісів	50073	47039	38838	47311	52144
Площа відтворення лісів всього	8577	8875	8190	6433	7351
в т.ч. садіння і висівання лісу	5845	5635	5554	4282	4911
природне поновлення	2732	3240	2636	2151	2440

*До 2010 року включно дані станом на 1 травня відповідного року, з 2011 року – на кінець року.

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Житомирська область займає четверте місце в Україні за запасами лісових ресурсів, перше місце – за загальними запасами деревини. Наявність природного потенціалу для розвитку лісового господарства та деревообробної промисловості підвищує інвестиційну привабливість території. Зокрема, протягом 2008-2012 рр. у дані галузі було інвестовано близько 30 млн дол. США [4].

Позитивним фактором формування інвестиційного потенціалу сільських територій Житомирської області є високий рівень забезпечення водними ресурсами. Гідрографічну сітку територій формують:

- 2739 річок загальною довжиною 12877 км. Найбільшими ріками за довжиною є Тетерів – 276 км, Случ – 181 км, Ірпінь – 174 км, Уборть – 170,6 км, Уж – 159 км, Ірша – 126 км;
- 826 озер і ставків площею 9,81 тис. га, об’ємом 115,08 млн м³. Найбільші з озер – Чорне, Озерянське, Дуже, Дідове, Прибиловецьке;
- 43 водосховища площею 6,97 тис. га, повним об’ємом 16,13 млн м³, корисним об’ємом 30,84 млн м³ [5].

Водні ресурси не лише забезпечують потреби населення і галузей сільської економіки у воді, а й формують перспективи для розвитку рибальства і рибництва. Нині дані галузі в регіоні є слаборозвиненими і забезпечують лише 1,4 % обсягів загальнодержавного вилову риби у внутрішніх водоймах [6]. Негативним також є суттєве скорочення обсягів вилову риби в регіоні дослідження протягом 2007-2011 рр. Слід зазначити, що основним суб’єктом в даній галузі є підприємства об’єднання “Укррибгосп”, сільськогосподарські підприємства забезпечують лише 5 % продукції (табл. 3).

Таблиця 3

Стан рибного господарства Житомирської області, т

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Обсяги вилову риби усього	875	539	460	534	559
у т. ч.					
підприємствами об’єднання “Укррибгосп”	820	476	408	500	516
сільськогосподарськими підприємствами	55	57	35	25	32
іншими суб’єктами господарювання	-	6	17	9	11
Обсяги вилову риби за видами водоймищ					
ставки та інші водойми рибних господарств	875	539	460	534	559
Обсяги вилову риби за видами риби					
короп	131	136	174	157	165
товстолобик	717	388	253	341	360
інші види	27	15	33	36	34

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Територія Житомирської області багата на мінерально-сировинні ресурси, потенціал яких представлений 511 родовищами корисних копалин, з яких нині розробляється понад 200. Серед них декоративний облицювальний камінь,

мармур, самоцвіти, сировина для будівельної промисловості, вапняки, буре вугілля, торф. Розвідані запаси лужних каолінів. Є родовища високоякісного пірофіліту, керамічних глин.

Зокрема, видобуток будівельних матеріалів здійснюється більше ніж на 150 родовищах Коростенського, Новоград-Волинського, Малинського і Овруцького районів. Поклади граніту залягають у сприятливих геолого-економічних зонах, що дає можливість видобувати та обробляти його у значних обсягах. Практично не обмежені поклади лабрадоритів та габро, що становлять більше 50 % запасів цих каменів в Україні, розміщені в районі м. Коростишева, сіл Головиного, Турчинки; пегматитів, кварцитів – у Овруцькому районі.

В Коростенському районі Житомирської області добувають самоцвіти – берил, топаз, кварц, червону яшму, гірський криштал, турмалін, аметист, опал, халцедон та багато інших – з подальшою переробкою та виготовленням ювелірних виробів. Унікальним є родовище п'єзокварцу (стратегічний ресурс у сучасній електроніці) і кварцитів, де сконцентровано 22 % загальнодержавних запасів.

На території області розміщене найбільше в Європі родовище концентрату титанових руд, у рудному масиві яких, окрім титану, присутні рідкоземельні елементи – ванадій, скандій, гафній, торій, цирконій. Єдине в Україні Кур'янівське родовище пірофілітових сланців 100 % забезпечує потреби України в цьому мінералі. Поклади фосфорної сировини Стремигородського ільменіто-апатитового родовища в Коростенському районі становлять понад 60 % запасів України. В області розвідані та експлуатуються джерела радонових вод та лікувальних грязей.

Узагальнення вищенаведеної інформації дозволяє зробити **висновок**, що синтез сприятливих природно-кліматичних умов і потужного ресурсного потенціалу Житомирської області створює реальні перспективи для нарощування інвестиційного потенціалу та підвищення інвестиційної привабливості сільських територій. Пріоритетними сферами ефективного використання природного-ресурсного потенціалу сільських територій є

сільське та лісове господарство, видобуток та переробка мінерально-сировинних ресурсів за умови дотриманням норм сталого розвитку.

Література

1. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.
2. Природні ресурси Житомирської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/geograf>
3. Житомирська область // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/regions/detail.php?ID=4320>
4. Інвестиційний паспорт Житомирської області // [Електронний ресурс]: – Режим доступу: // <http://www.oblrada.zhitomir.ua>
5. Статистичний збірник “Регіони України“ 2012 частина 1. За ред. О.Г.Осауленка – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 310 с.
6. Статистичний збірник “Рибне господарство”. За ред. Ю.М. Остапчука – Київ: Державна служба статистики України, 2011.

***Annotation.** The paper covers the determination and estimation of natural factors of rural territories investment potential forming. This purpose was achieved through the tasks: to define and estimate the natural factors of investment potential of rural territories the Zhytomyr area forming; to define the perspective spheres of natural potential of rural territories the effective using.*

The estimation of natural factors (natural resources and natural conditions) of forming of rural territories of the Zhytomyr area investment potential is carried out in the article. In particular, soil and climatic conditions of the rural areas, the current state of land, forest, water and raw mineral-material resources are investigated. Determined that the priority spheres of effective use of rural areas natural potential are agriculture, fisheries and forestry, processing raw mineral-material resources.

It is set as a result of research that the natural factors are the basic determinants of the rural territories of the Zhytomyr area investment potential. The synthesis of favourable climatic conditions and powerful resource potential creates real opportunities for improving the investment attractiveness of rural areas.

***Keywords:** investment potential, rural territories, natural factors, natural resources, natural conditions.*